

Algus - of. "Cyrano de Bergerac"

koreograaf — parim, meil talvaline võimalus, mis üleliidulises ulatuses aga harva ette tulevat*. Libretisti ja koreograafi Mai Murdmaa Hoffmanni-tõlgendus ongi määranud olulise «Anselmi loo» tegelaste karakterites ja suhetes. Sumera on sellega paindlikult kaasa läinud. Ballett on läbi-va tegevusliiniga, divertismentlikud stseenid puuduvad täiesti. Muinasjutust «Kuldpot» on võetud Hoffmanni kogu loomingu omane vaimususe ja pürjelluse vastasseis, kõrvale on jäänud looduse saladuste mõistmise, loodusega ühinemise teema ühes selle kuldpotist sümboliga. On taotletud suuremat üldistusastet, õigemini, sümbolite selgemat loetavust, sümboolika on ju tegelikult omane ka Hoffmannile.

Võtme autorite kontseptsiooni mõistmiseks annab balleti sissejuhatus, milles osalevad Anselm, Nõiamoor ja Lindhorst. Siin pole muusikalisi kontraste, stseen on üles ehitatud aeglaselt väljakujunevale Anselmi teemale, mil polegi nagu veel selget karakterit. Nõia ja Lindhorsti hilisematele teemadele võib leida üksnes vihjeid — esimesest puupillide sünkoobirütm, aeglases tempos vaevalt äratuntav, teisest neljanoodiline huikemotiivi teisend vaskpillidel. Kõik see on otsekui Anselmi maailma, sisemaailma loomine, mille kaks poolust on pürjelliku pealiskaudse heaolu vaim, Nõiamoor ja igavese põlemise vaim, salamandrite kuningas ehk Lindhorst. Ka kuldroheline madu Serpentina, kes Hoffmannil saab Anselmi naiseks, on balletis tõlgendatud osana temast endast, tema unelma ja ideaali nähtavaks saanud sümbolina, ja tema muusikaline motiiv on intonatsiooniliselt Anselmi teema variant.

«Anselmi loo» partituur on äärmiselt tihe ja keerukas. See laiendatult tonaalse ja modaalse tehnika juures rikkalikult polürütmikat ja polüakordikat kasutav teos (nagu «In Es» ja Kvintetti) kuulub kuhugi Messiaeni, varajaste Stravinski ja Prokofjevi mõjupiirkonda, mis eesti muusikas varem pole kuigivõrd olulist osa mänginud (märksa rohkem on meil mõju avaldanud ühelt poolt neoklassitsistlik Stravinski, teisalt dodekafoonikud). Balleti üksikutes lõikudes on kasutatud klasteritehnikat ja faktuurialeatoorikat. Väljenduslaadilt, peene detaili- ja värvimeelega, on «Anselmi lugu» poeetilis-sümbolistlik teos (eesti muusikas Elleri liini jätkaja), hoffmanlikku loomavat romantismi otsiv kuulaja võib temas kergesti pettuda. Küll aga on bürgerite stseenides hoffmanlikku ironiat, mis sageli teravneb sarkasmini.

Pikki arendatud meloodiaid ja traditsioonilist motiivitöötlust balleti muusikas ei ole. Tegelaste lühikesed juhtmotiivid (näiteks Anselmi motiiv oma põhikujus koosneb kuuest noodist: *f-e-d-cis-dis-e*) ja ver-

OOPER JA BALLETT

(Algus 10. lk.)

Sumera häid eeldusi teatriheliloojana näitavad tegelaste ere muusikaline karakteristika ja mitmed leidlikud temaatilised seosed. Mõistatuslikku ilu on fantaasiamaailma kujundis (Serpentina, hieroglüüfid), mida iseloomustavad helisevad tämbrid (tšelesta, harf, klaver, *campane, campanelli*), rahulikult voolavad või peenelt ornamentaalsed rütmid ja pehmekõlalised vertikaal. Teemade karakteri situatsiooni-pärase transformeerimise näitena võib tuua vaimuka episoodi II vaatuse lõpust, kus joobnud ja «nõiutud» Anselmile tundub Lindhorst kogu oma raamatukoguga naeruväärne: habrast hieroglüüfide motiivi mängib siin glissandodega tromboon. III vaatuses kutsuvad pürjelid sama teemaga (jälle tromboonidel) korrale määsulisuse tunnuseid avaldavat Anselmi.

Kodanlaste muusika on teravalt dissonantne ja tüütavalt motoorne. «Omad» instrumentid on Veronikal (oboe) ja Paulmannil (fagott). Veronika esialgsete motiivide tütarlapselik graatsia muutub edaspidi kogu pürjelite seltskonna muusikale omaseks enesekindlaks võimukuseks. Anselmi kõrval ongi Veronika balleti kõige suurema seemise arenguga karakter. Paulmanni kuiv ja konventsionaalselt jäik juhtmotiiv, millest hiljem, Veronika ja Anselmi kihlusstseenis kujuneb jõhker vasekaanon, on portreeterinud ta hoopis õelamalt kui Hoffmann oma heasüdamliku ja tühise Paulmanni. Selle tegelaskuju

tõlgendus läheb ainsana jutustusest põhikarakteris lahku.

Pürjelite muusikaga sarnaneb I vaatuse lihtrahvastseeni muusika, sest siin pole tege- mist balletitraditsiooni rahvastseenide iseloomuliku idüllilise žanripildiga, vaid — nagu Hoffmannil — konfliktiga: süng, vaenulikult meeletatud jõuk tõukab Anselmi kui võõra enda hulgast välja.

Nõia teemas ühineb motoorika fantaasiamaailma tämbri- karakteristika (klaver, ksülofon, löökpillid) ja kriiskavate tritonusesünkoopeidga puupillidel. Selle teema ostinaatsetes *tutti*-kordustes avanev sisemine jõhkruvõib esialgu siiski tunduda ebapiisavana, aga kui mõelda, et Nõiamoor sümboliseerib tühisuse võimu, siis on karakter väga täpne.

Mitmetähenduslikult, kõige suuremate muudatustega on kasutatud Anselmi muusikalist materjali. Tema enda kahtluste ja otsingute stseenides on teema ootuspäraselt antud keelpillidele. Peale Serpentina muusika on Anselmi motiivist tuletatud veel näiteks mitmed kontrastsed kujundid bürgerite stseenides, milles nimikan- gelane osaleb, ja II vaatuse hireoglüüfide-muusika (Anselmi töö Lindhorsti raamatukogus).

Napi algmaterjaliga, mo- saiikstruktuuridest koosneval muusikal, mis ei järgi kind- laid suuremate vormide skee- me, on alati oht muutuda staatiliseks. Siin otsustab au- tori loomulik proportsiooni- tunnetus. Selles mõttes ei vee-

na päriselt II ja III vaatuse bürgerite stseenid, mis kum- maski ajalisel domineerivad. Siin tekkivat kuulamisväsi- must aitaks mõneti ehk vähen- dada esituse ülimalt sihipära- sed dünaamilised tõusud. II vaatuses, kus pikkade lõikude vältel faktuuri tihedus ei muutu, on helitugevuse täpne arvestamine tõenäoliselt küll õige raske.

Dramaturgilisi iluvigu saaks küllap veelgi leida. Aga mil- lises õhtutähtsuses balletis neid üldse pole, kui mõelda nen- delegi, mis Eesti lavadel tant- situd? Suur ballett on raske žanr. Divertismentliku balleti aeg on ümber, sümfooniliselt läbikomponeeritud ballett alles noor.

Kõitvat on balletis aga veel palju. «Anselmi loo» kõlamaa- ilm on omapärane, muusikali- ne mõtlemine individuaalne. Kõigi oma kontrastidega on teos stiiliühne. Balletti on ju- ba tunnustatud ka väljaspool koduvabariiki, üleliidulise Suure Sotsialistliku Oktoobri- revolutsiooni 60. aastapäevale pühendatud uute muusikaliste lavateoste võistluse helilooja- preemiaga.

Aga seda, et muusikaliselt haaravaimad leheküljed — An- selmi ja Serpentina duetid ning raamatukogustseenid oma peene ilu ja võimsate, sügavat ekstaatilist õnnetunnet vahen- davate kulminatsioonidega — kuuluvad nn. positiivse ideaali poolele, võiks lugeda eriti hin- natavaks. Sest peaaegu niisa- ma sageli, kui positiivse kan- gelase puudumist kirjanduses, on kurdetud jaatusevaegust meie aja muusikaski.

värvimelega, on «Anselmi lugu» poeetilis-sümbolistlik teos (eesti muusikas Elleri liini jätkaja), hoffmanlikku lõomavat romantismi otsiv kuulaja võib temas kergesti pettuda. Küll aga on bürgerite stseenides hoffmanlikku ironiat, mis sageli teravneb sarkasmini.

Pikki arendatud meloodiaid ja traditsioonilist motiivitöötlust balleti muusikas ei ole. Tegelaste lühikesed juhtmotiivid (näiteks Anselmi motiiv oma põhikujus koosneb kuuest noodist: *f-e-d-cis-dis-e*) ja vertikaali eri kihtides kaasnevad, enamasti erinevate rütmidega täiendmotiivid korduvad teatud löigu vältel ostinaatselt. Alles uues löigus või uues lavalises situatsioonis võib motiiv intonatsiooniliselt ja rütmiliselt teiseneda. Niisuguse mosaiikstruktuuride tehnika juures omandab muidugi erilise tähtsuse tämbrilis-faktuuriline üldkõlavus. Ja teist sellise pillava tämbrifantaasiaga, sel määral orkestrivärvide väljendusvõimalusi usaldavat teost kui «Anselmi lugu» ei teagi eesti muusikast nimetada. Lisaks orkestritämbritele on kasutatud süntesaatori-muusikat, aga selle roll on siiski suhteliselt väike.

(Järg 13. lk.)

*) М. Чулаки, «Кто является автором хореографического произведения». Кюгумик «Музыка и хореография современного балета». Кирж. «Музыка». 1977.

«ANSELMU LUGU»

on Lepo Sumera esimene lavateos, koguni esimene suur orkestriteos, enne on valminud ainult diplomitöö, üheosaline «In memoriam».

Balletis on libretisti osa üldkontseptsiooni kujunemisel suuremgi kui operis, eriti kui stsenaarist on ühtlasi esimene

